

Białobrzeski, Tomasz

Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła Katolickiego

Studia Płockie 39, 105-118

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Tomasz Białobrzeski

ZASADY POSTĘPOWANIA W SPRAWIE FORMALNEGO AKTU WYSTĄPIENIA Z KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Wstęp

Praktyka chrztu dzieci od niepamiętnych czasów należy do tradycji Kościoła. Wyraźne jej świadectwa pochodzą już z II wieku¹. „Pod nazwą dzieci lub niemowląt rozumie się tych, którzy nie mogą wyznać swojej wiary, ponieważ jeszcze nie doszli do wieku rozeznania”². W momencie chrztu wyznanie wiary w ich imieniu składają rodzice. Dla dopełnienia prawdy sakramentu trzeba, aby dzieci były potem wychowane w wierze katolickiej, w której zostały ochrzczone³. W momencie osiągnięcia pełnoletności osoba ochrzczona może zdecydować o wystąpieniu z Kościoła katolickiego. Konieczne jest wtedy złożenie stosownego oświadczenia woli oraz zachowanie wymagań przewidzianych przez prawo w tego typu sprawach⁴. Motywy decyzji o opuszczeniu Kościoła powinny zostać zawarte w oświadczeniu przekazanym osobiście swojemu proboszczowi lub ordynariuszowi.

Prawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego promulgował normy prawne dotyczące osób, które zostały ochrzczone w Kościele katolickim lub zostały do niego przyjęte i chcą się odłączyć lub już się odłączyły od Kościoła formalnym aktem. Zwrot „formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego” stanowi w ustawodawstwie kościelnym *novum*, które zainicjowało promulgację norm partykularnych konferencji episkopatu poszczególnych krajów, stało się przedmiotem listu okólnego

¹ Por. KKK, n. 1252.

² Chrzest dzieci, n. 1, w: Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, wyd. 3, Katowice 1992, s. 19.

³ Por. tamże, n. 2, s. 19; por. KKK, n. 1231.

⁴ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 4.

Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych⁵ oraz papieskiego motu proprio „*Omnium in mentem*”⁶.

W świetle obowiązujących norm, aby odłączenie się od Kościoła mogło być uznane za prawdziwy *actus formalis defectionis ab Ecclesia* musi urzeczywistniać się poprzez wewnętrzną decyzję odstąpienia od Kościoła katolickiego, jej wykonanie i zewnętrzną manifestację oraz przyjęcie do wiadomości tej decyzji przez kompetentną władzę kościelną⁷. Herezja, schizma i apostazja same nie stanowią formalnego aktu odstąpienia, o ile nie zostaną urzeczywistnione i jeśli nie zostaną w wymagany sposób ujawnione władzy kościelnej⁸.

1. Dokumenty źródłowe

Dokumentami źródłowymi, które zostały wykorzystane w niniejszej publikacji są Kodeks Prawa Kanonicznego, motu proprio papieża Benedykta XVI „*Omnium in mentem*”, *Litterae circulares* Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych oraz „*Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*” przygotowane przez Konferencję Episkopatu Polski.

Należy podkreślić, że ostatnim chronologicznie dokumentem jest motu proprio „*Omnium in mentem*”, które zmodyfikowało kanony KPK⁹, oraz spowodowało, że niektóre treści i postanowienia zawarte w wymienionych wyżej dokumentach straciły swoją aktualność¹⁰.

1.1. KPK oraz motu proprio „*Omnium in mentem*”

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 1086 § 1, 1117, 1124 zawierał termin „formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego”. Po ogłoszeniu przez papieża Benedykta XVI, w dniu 26 października 2009 r., motu proprio „*Omnium in mentem*”, treść ww. kanonów została zmodyfikowana. Został z nich usunięty zapis o formalnym akcie odstąpienia od Kościoła¹¹.

⁵ Por. *Litterae circulares* misse omnibus Conferentiis episcopalibus (variis linguis exaratae), quoad verba „actus formalis ab Ecclesia catholica” (Cann. 1086, § 1, 1117 e 1124 CIC) et quaedam epistulae respicientes ipsarum litterarum (odtąd: *Litterae circulares*), „*Communicaciones*” 38 (2006), s. 170-189; por. W. Góralski, Formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego w świetle listu okólnego Papieskiej Rady ds. Spraw Tekstów Prawnych z dnia 13 marca 2006 roku, „*Prawo Kanoniczne*” 51 (2008), nr 3-4, s. 15-28.

⁶ Por. Benedykt XVI, *Omnium in mentem*.

⁷ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 1.

⁸ Por. tamże, n. 3.

⁹ W tym, co odnosi się do formalnego aktu wystąpienia z Kościoła katolickiego por. Benedykt XVI, *Omnium in mentem*, art. 3-5; por. KPK, kan. 1086 § 1, 1117, 1124.

¹⁰ W tym, co odnosi się do obowiązku zachowania formy kanonicznej przez odstępującą por. KEP, *Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*, n. 10.

¹¹ Por. Benedykt XVI, *Omnium in mentem*.

W związku z tym, odstąpienie od Kościoła należy rozpatrywać, jako całkowite porzucenie wiary chrześcijańskiej, tzn. apostazję (por. KPK, kan. 751), które zostało potwierdzone formalnym aktem¹².

Należy w tym miejscu zauważyć, że nie każdy akt apostazji jest formalnym wystąpieniem z Kościoła. Może być tak, że katolik dokonuje apostazji, ale nie potwierdza tego formalnym aktem. Natomiast każdy formalny akt wystąpienia z Kościoła katolickiego jest aktem apostazji¹³.

1.2. *Litterae circulares*

Litterae circulares został wydany przez Papieską Radę ds. Tekstów Prawnych dnia 13 marca 2006 roku. Dokument stanowi odpowiedź na wątpliwości i prośby kierowane do Papieskiej Rady przez licznych biskupów, wikariuszy sądowych oraz inne osoby zajmujące się stosowaniem prawa kanonicznego. Wątpliwości i pytania dotyczyły sformułowania „*actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica*” zawartego w kan. 1086 § 1, 1117, 1124 KPK.

Pomimo zmiany, jakiej dokonał papież Benedykt XVI w treści tych kanonów, aktualne pozostają warunki, jakie musi spełniać odstępcą¹⁴, aby jego akt był formalnym odstąpieniem od Kościoła katolickiego, rozumianym jako taki¹⁵.

W liście okólnym Papieskiej Rady zostały określone trzy istotne elementy, które powinien spełniać taki akt. Prawdziwy *actus formalis defectionis ab Ecclesia* musi urzeczywistniać się poprzez wewnętrzną decyzję odstąpienia od Kościoła katolickiego, jej wykonanie i zewnętrzną manifestację oraz przyjęcie do wiadomości tej decyzji przez kompetentną władzę kościelną¹⁶.

¹² Por. E. Tejero, Komentarz do kan. 751 KPK, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. III/1, Pamplona 2002, s. 59-61; por. J. Syryjczyk, Problem apostazji od wiary w projektach nowego prawa kościelnego, „*Prawo Kanoniczne*” 25 (1982), nr 3-4, s. 177-185.

¹³ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 3; por. W. Wenz, Apostazja i formalny akt wystąpienia z Kościoła. Zasady postępowania w świetle norm kościelnych, „*Prawo i Kościół*” 2 (2010), s. 21-22; por. T. Jakubiak, Istotne elementy konstytutywne formalnego aktu wystąpienia z Kościoła oraz czynności związane z jego przyjęciem, „*Ateneum Kapłańskie*”, z. 3 (601), t. 152, Maj – Czerwiec 2009, s. 321.

¹⁴ Terminem „odstępcą”, zgodnie z dokumentem KEP, „Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła”, została określona osoba, która formalnym aktem pragnie odłączyć się lub już się odłączyła od Kościoła katolickiego. W takim rozumieniu ten termin jest również używany w niniejszej publikacji.

¹⁵ W. Góralski, Formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego w świetle listu okólnego Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych z dnia 13 marca 2006 roku, dz. cyt., s. 15-28.

¹⁶ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 1.

1.3. Normy Konferencji Episkopatu Polski

Dokument Konferencji Episkopatu Polski „*Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*” został przyjęty na 345 Zebraniu Plenarnym KEP, dnia 27 września 2008 roku w Białymstoku. Celem dokumentu jest ułatwienie jednolitego stosowania wskazań zawartych w *Litterae circulares*.

Zasady określone przez KEP stanowią szczegółową procedurę przeprowadzenia formalnego wystąpienia z Kościoła katolickiego oraz inne szczegółowe kwestie, takie jak kary zaciągnięte przez odstępcę oraz możliwość jego powrotu do wspólnoty eklezjalnej.

2. Włączenie i przynależność do Kościoła katolickiego

Pierwszym zagadnieniem, które należy omówić w kontekście formalnego aktu wystąpienia z Kościoła jest przynależność do tej wspólnoty. Wraz z przyjęciem sakramentu chrztu świętego człowiek zostaje niezniszczalnym charakterem wszczepiony we wspólnotę Kościoła¹⁷, w której posiada należne prawa i podejmuje odpowiednie obowiązki. Kościół w Katechizmie naucza: „Ochrzczeni, odrodzeni (przez chrzest) jako synowie Boży, zobowiązani są do wyznawania przed ludźmi wiary, którą otrzymali od Boga za pośrednictwem Kościoła, i uczestniczenia w apostołskiej i misyjnej działalności ludu Bożego”¹⁸.

Jednym z podstawowych obowiązków wiernego, wymienionym w KPK, jest zachowywanie wspólnoty z Kościołem. Prawodawca w kan. 209 stanowi: „Wierni zobowiązani są – każdy przez swoje własne działanie – zachować zawsze wspólnotę z Kościołem”¹⁹.

Do Kościoła katolickiego należą również osoby, które zostały ważne ochrzczone w innych Kościołach i Wspólnotach chrześcijańskich, jeżeli zadeklarowały chęć wstąpienia do Kościoła katolickiego i zostały do niego przyjęte²⁰.

Oprócz „warunku formalnego”, jakim jest przyjęcie sakramentu chrztu lub złożenie wyznania wiary w Kościele katolickim, konieczna jest wewnętrzna wola trwania we wspólnocie eklezjalnej. W Katechizmie została ona określona w następujący sposób: „Do społeczności Kościoła należą w pełni ci, co mając Ducha Chrystusowego w całości przyjmują przepisy Kościoła wraz ze wszystkimi ustanowionymi w nim środkami zbawienia i w jego widzialnym organizmie pozostają w łączności z Chrystusem rzą-

¹⁷ Por. KKK, n. 1213; por. KPK, kan. 96, kan. 849.

¹⁸ KKK, n. 1270.

¹⁹ KPK, kan. 209 § 1.

²⁰ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 1.

dzącym Kościołem przez papieża i biskupów, w łączności mianowicie polegającej na więzach wyznania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego oraz wspólnoty [...]”²¹. Są to widzialne więzy komunii²².

Obowiązek zachowania wspólnoty z Kościołem w najbardziej radykalny sposób narusza ten katolik, który dokonuje aktu odstępstwa od wspólnoty Kościoła, bądź to jako heretyk poprzez uporczywe zaprzeczanie jakiegś prawdziwie, w którą należy wierzyć wiarą boską i katolicką; bądź jako apostata, który całkowicie porzuca wiarę chrześcijańską (wstępując do wspólnoty religijnej niechrześcijańskiej lub pozostając poza jakąkolwiek wspólnotą religijną); bądź to jako schizmatyk, który odmawia uznawania zwierzchnictwa Biskupa Rzymskiego lub utrzymywania wspólnoty z członkami Kościoła, uznającymi to zwierzchnictwo²³. „Kościół boleje z powodu każdego grzechu, szczególnie z powodu odejścia ochrzczonych ze wspólnoty, a czerpiąc przykład od Miłosiernego Boga z miłością oczekuje i przyjmuje tych, którzy do niej powracają. Dlatego osoby znajdujące się w niebezpieczeństwie popełnienia tego czynu należy z miłością pouczać i zachęcać, by odstąpiły od zamiaru opuszczenia Kościoła, zachowując jednak ich naturalne prawo do wyboru drogi życia”²⁴.

Wszystkich wiernych zachęca się usilnie do nieustannego pielęgnowania i pogłębiania więzi we wspólnocie Ludu Bożego oraz do dawania odważnego świadectwa wiary, aby wielorakie trudności, napięcia i kryzysy ziemskiego życia mogły być skuteczniej przezwyciężane²⁵.

3. Osoby uczestniczące w postępowaniu formalnego wystąpieniu z Kościoła oraz wymagane dokumenty

3.1. Osoba występująca z Kościoła

W odniesieniu do osoby, która pragnie formalnym aktem wystąpić z Kościoła katolickiego prawodawca określił konkretne warunki, jakie musi ona spełniać. Pierwszym i podstawowym warunkiem jest posiadanie więzi z Kościołem przez chrzest lub przyjęcie do Kościoła. Osoba, która w żaden sposób nie jest związana z Kościołem katolickim nie może zerwać więzi, która nigdy nie istniała.

²¹ KKK, n. 837; por. tamże, n. 815

²² Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 2.

²³ Por. KPK, kan. 751.

²⁴ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 3.

²⁵ Por. tamże, n. 21.

Kolejnymi warunkami koniecznym do skuteczności aktu odstępstwa są pełnoletność²⁶, zdolność do czynności prawnych, świadomość oraz wolność²⁷. W ten sposób prawodawca sankcjonuje brakiem skuteczności akt dokonany przez osobę niepełnoletnią, niezdolną do czynności prawnych (np. pozbawioną używania rozumu), nieświadomą czynności prawnej, której dokonuje (np. osoba składająca muzułmańskie wyznanie wiary [*szahada*], z przekonaniem, że podpisuje tylko formalne dokumenty związane z zawarciem małżeństwa z wyznawcą islamu), pozbawioną wolności.

Akt odstępstwa musi być dokonany osobiście. Oznacza to, że nie wywołuje skutków prawnych akt dokonany przez pełnomocnika oraz przesłany drogą pocztową lub elektroniczną²⁸.

3.2. Osoby kompetentne do przyjęcia formalnego aktu wystąpienia z Kościoła

Osobami kompetentnymi do przyjęcia aktu wystąpienia są ordynariusz lub proboszcz kanonicznego miejsca zamieszkania (stałego lub tymczasowego) odstępcy²⁹. Wynika z tego, że wikariusz do ważnego przyjęcia aktu odstępstwa potrzebuje delegacji ordynariusza miejsca lub swojego proboszcza. Również proboszcz parafii chrztu potrzebuje delegacji ordynariusza miejsca, jeśli odstępca nie mieszka na terenie jego parafii. Tym samym pozbawione jest skutku oświadczenie złożone przed duchownym, który nie posiada upoważnienia, jak również przed urzędnikiem cywilnym³⁰.

3.3. Świadkowie

Akt odstępstwa musi być dokonany w obecności dwóch pełnoletnich świadków. Zaleca się, aby przynajmniej jednym ze świadków był ktoś z rodziców lub chrzestny, którzy towarzyszyli odstępcy w przyjęciu do Kościoła³¹.

²⁶ Por. KPK, kan. 98 §§ 1-2; por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 5.

²⁷ Por. KPK, kan. 124-126; por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, Litterae circulares, n. 4; KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 5; por. R. Sobański, Czynności prawne, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, red. J. Krukowski, R. Sobański, t. 1, Poznań 2003, s. 201-212.

²⁸ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 7.

²⁹ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, Litterae circulares, n. 5; por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 5.

³⁰ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 7.

³¹ Por. tamże, n. 5.

3.4. Dokumenty

3.4.1. *Pismo odstępcy*

Warunkiem skuteczności aktu wystąpienia jest osobiste złożenie własnoręcznie podpisanego pisma, w którym odstępca wyraźnie przedstawia swoją wolę opuszczenia Kościoła. Oświadczenie powinno zawierać następujące dane: miejscowość i datę; dane personalne odstępującego; dane personalne świadków; wskazanie ordynariusza lub proboszcza, przed którym dokonuje się odstępstwa; decyzję o opuszczeniu Kościoła oraz jej motywację; informację, że dokonuje się tego aktu dobrowolnie i ze świadomością konsekwencji, jakie to za sobą pociąga; dokładne dane dotyczące daty i parafii chrztu³².

3.4.2. *Świadectwo chrztu*

Do pisma odstępującego powinno być dołączone świadectwo chrztu. W dokumencie KEP nie został określony czas ważności świadectwa³³. Ponieważ w tym przypadku ma ono na celu potwierdzenie faktu chrztu i jego miejsca, nie wydaje się konieczne, aby było wystawione w okresie np. ostatnich sześciu miesięcy.

4. Procedura formalnego wystąpienia z Kościoła

4.1. Zgłoszenie zamiaru wystąpienia z Kościoła oraz rozmowa duszpasterska

Osoba, która podjęła decyzję o wystąpieniu z Kościoła powinna poinformować o tym swojego ordynariusza lub proboszcza. Bez ujawnienia tego zamiaru władzy kościelnej wystąpienie nie wywołuje skutków prawnych.

Gdy proboszcz otrzyma taką informację, powinien w osobistej, pełnej troski rozmowie duszpasterskiej rozeznaczyć, jakie są rzeczywiste przyczyny decyzji odstępcy oraz z miłością i roztropnością podjąć wysiłki, by odwieść go od tego zamiaru oraz obudzić wiarę zaszczeploną w sakramencie chrztu³⁴. „Z zasady akt formalnego wystąpienia – jeśli mimo podjętych starań do niego dochodzi – nie powinien być dokonywany w tym samym dniu, w którym osoba chcąc wystąpić z Kościoła zgłasza swój zamiar duszpasterzowi, ale dopiero po upływie czasu, jaki proboszcz roztropnie pozostawi do namysłu przed podjęciem tak poważnego w skutkach kanonicznych kroku”³⁵.

Oświadczenie woli tylko wtedy może być uznane za akt formalnego wystąpienia z Kościoła, gdy towarzyszy mu wewnętrzna wola katolika składa-

³² Por. tamże, n. 6.

³³ Por. tamże.

³⁴ Por. tamże, n. 8.

³⁵ Tamże.

jącego oświadczenie, odpowiednio (tzn. w sposób nie budzący wątpliwości) wyrażona na zewnątrz, z zachowaniem wymagań przewidzianych przez prawo³⁶. W rozmowie kompetentny duszpasterz jest zobowiązany sprawdzi, co jest treścią aktu woli odstępcy. Do zaistnienia skutku prawnego wymaga się, aby treścią aktu woli było zerwanie tych więzi wspólnoty – wiary, sakramentów, władzy pasterskiej – które pozwalają wiernym otrzymać życie łaski w Kościele. Oznacza to, że formalny akt wystąpienia z Kościoła jest prawdziwym oddzieleniem od konstytutywnych elementów życia Kościoła, zakłada więc akt apostazji, herezji lub schizmy³⁷.

W rozmowie duszpasterz ma obowiązek poinformować odstępcę o kanonicznych skutkach formalnego aktu wystąpienia z Kościoła. Na pierwszym miejscu o karze ekskomuniki *latae sententiae*, którą zaciąga odstępcą³⁸. „Skutkami kanonicznymi tej kary są: niemożność sprawowania i przyjmowania sakramentów oraz sprawowania sakramentaliów; zakaz udziału ministerialnego w obrzędach kultu; zakaz wykonywania funkcji w Kościele (m. in.: funkcji chrzestnego³⁹, świadka bierzmowania, świadka zawarcia małżeństwa, przynależności do publicznych stowarzyszeń, ruchów i organizacji kościelnych i katolickich, itp.); pozbawienie pogrzebu kościelnego”⁴⁰. Ponadto odstępcą powinien zostać uświadomiony, że pomimo formalnego odstąpienia od Kościoła, jest zobowiązany do zachowania formy kanonicznej, gdyby chciał zawrzeć ważne małżeństwo w świetle norm KPK⁴¹.

Zainteresowanemu należy również wyjaśnić, że chrzest jest wydarzeniem, którego nie da się wymazać z historii życia człowieka, dlatego wykre-

³⁶ Por. tamże, n. 4.

³⁷ Por. Papińska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 2.

³⁸ Por. KPK, kan. 1364 § 1; por. Á. Marzoa, *Komentarz do kan. 1364 KPK*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. IV/1, Pamplona 2002, s. 468-478; por. J. Syryjczyk, *Kara ekskomuniki a pełna wspólnota kościelna według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne” 33 (1990), nr 3-4, s. 173-195; por. tenże, *Wymiar kary latae sententiae w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” 28 (1985), nr 3-4, s. 41-64; por. R. Rybak, *Ekskomunika latae sententiae za popełnienie przestępstwa apostazji, herezji i schizmy*, „Prawo i Kościół” 1 (2006), s. 37-58.

³⁹ Por. B. Glinkowski, *Uczestnictwo apostaty przy udzielaniu sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego*, „Prawo i Kościół” 1 (2006), s. 59-77.

⁴⁰ Por. KEP, *Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*, n. 9; por. KPK, kan. 316 § 1; 874 § 1, 4; 893 § 1; 915; 1184 § 1, 1; 1331.

⁴¹ Por. Benedykt XVI, *Omnium in mentem*, art. 4; por. KPK, kan. 1117. *Z racji na papięski dokument przestała być częściowo aktualna treść n. 10 dokumentu KEP (ujęta w [...]), Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła: „[Ponadto, jeśli wynika to z okoliczności, proboszcz powinien poinformować, że osoby, które dokonały formalnego aktu odstępcstwa, nie podlegają kanonicznej formie zawarcia małżeństwa (kan. 1117)]. Jeśli zamierzałyby zawrzeć małżeństwo ze stroną katolicką, podlegają przepisom zawartym w kan. 1071 § 1, 4° i 5°; [1124] oraz w Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim”.*

ślenie aktu z księgi chrztu nie jest możliwe. Gdyby ktoś powoływał się na prawo o ochronie danych osobowych, należy wyjaśnić, że w tej sprawie nie ma ono zastosowania. Dane zawarte w księgach metrykalnych, jako udokumentowanie przyjętych sakramentów, są niezbędne do wykonywania własnych zadań Kościoła⁴².

4.2. Formalne wystąpienie z Kościoła

Po przeprowadzonej rozmowie duszpasterskiej, a także po zbadaniu dokumentów tożsamości odstępcy i świadków oraz zweryfikowaniu, czy przedłożone oświadczenie o formalnym wystąpieniu z Kościoła i świadectwo chrztu zawierają wszystkie wymagane dane, kompetentny duszpasterz potwierdza oświadczenie swoim podpisem i pieczęcią parafialną oraz umieszcza dane o miejscu i dacie⁴³. Odstępca ma prawo otrzymać, poświadczoną za zgodność z oryginałem, kopię oświadczenia o wystąpieniu z Kościoła, które przedłożył w kancelarii parafialnej. Kopia oświadczenia nie jest jednak dokumentem potwierdzającym formalne wystąpienie z Kościoła; jest nim natomiast świadectwo chrztu ze stosowną adnotacją.

4.3. Odnotowanie aktu wystąpienia

Uwierzytelnioną kopię oświadczenia o odstępcstwie należy przesłać do kurii diecezjalnej. Po zweryfikowaniu przesłanej dokumentacji kuria diecezjalna, jeśli nie stwierdzi nowych okoliczności, poleca proboszczowi parafii chrztu odstępcy (także w przypadku, gdy odstępcstwo miało miejsce w parafii chrztu) dokonanie stosownego wpisu do unikatatu i duplikatu księgi ochrzczonych. W przypadku, gdy odstępca przyjął chrzest w parafii, która należy do innej diecezji, wówczas kuria diecezjalna przesyła informację o wystąpieniu z Kościoła do kurii diecezji chrztu odstępcy.

Proboszcz parafii zamieszkania odstępcy ma także obowiązek dokonać odpowiedniego wpisu w kartotece parafialnej. Dokumentację sprawy, zwłaszcza oryginał oświadczenia odstępcy, należy zachować w archiwum parafii, w której dokonany został formalny akt wystąpienia⁴⁴.

Treść wpisu na marginesie księgi ochrzczonych odstępcy (zob. KPK, kan. 535 § 2) winna brzmieć: „Dnia... w parafii... w... formalnym aktem wystąpił (a) z Kościoła katolickiego”⁴⁵.

⁴² Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 11.

⁴³ Por. tamże, n. 12.

⁴⁴ Por. tamże.

⁴⁵ Tamże, n. 14; por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, Litterae circulares, n. 6.

Adnotacja ta musi być umieszczana na świadectwie chrztu, gdy odstępcą zwróci się o jego wydanie. Jest to jedyny dokument potwierdzający fakt formalnego wystąpienia z Kościoła⁴⁶.

W przypadku, gdy do kurii lub parafii wpłynie informacja z zagranicy o wystąpieniu z Kościoła, dokonany wobec urzędnika cywilnego, tego faktu nie odnotowuje się w księdze ochrzczonych. Zawiadomienie należy jednak zachować w archiwum parafii, a przy okazji osobistej rozmowy z osobą, której sprawa dotyczy, podjąć z powagą tę kwestię⁴⁷. Taki prawno-administracyjny akt wystąpienia z Kościoła sam z siebie nie może stanowić formalnego aktu odłączenia się w sensie zakładanym przez KPK, ponieważ może mu towarzyszyć wewnętrzna wola trwania we wspólnocie wiary⁴⁸.

4.4. Akt formalnego wystąpienia dokonany przed opublikowaniem instrukcji KEP

Jeśli w księdze ochrzczonych znajduje się, dokonana przed opublikowaniem dokumentu KEP (tj. przed 27 września 2008 r.), adnotacja o wystąpieniu z Kościoła tych, którzy wobec urzędnika cywilnego zgłosili wystąpienie, tego rodzaju wpisy należy traktować z należytą rozważą. „Jeśli z wiedzy na temat danej osoby wynika, że pomimo złożonej deklaracji nie miała rzeczywistej woli wystąpienia z Kościoła, należy zwrócić się do kurii z wnioskiem o anulowanie adnotacji w księdze ochrzczonych. Jeśli sprawa wyniknie przy okazji pogrzebu, można udzielić katolickiego pogrzebu w formie uznanej przez proboszcza, o ile praktyka życia zmarłej osoby pozwala sądzić, iż nie miała ona woli zrywania ze wspólnotą Kościoła, lub gdy przed śmiercią dała oznaki pokuty⁴⁹.

⁴⁶ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 14, n. 15.

⁴⁷ Por. tamże, n. 16.

⁴⁸ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 3; por. L. Martínez Sistach, ¿Qué hacer con la comunicación de abandono de la Iglesia?, w: *Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro (XI)*, Estudios matrimoniales en homenaje al Rvdmo. Sr. D. Malaquías Zayas Cuerpo, AA. VV., Universidad Pontificia de Salamanca (UPSA), Salamanca 1994, s. 485-495; por. C. L. Olguín Reguera, El impuesto eclesialístico y el abandono de la iglesia „actu formalí”, „Revista Española de Derecho Canónico” 54 (1997), s. 499-532; por. A. D. Busso, El derecho a la libertad religiosa y la comunicación de abandono de la Iglesia y sus efectos canónicos, „Anuario Argentino de Derecho Argentino” 10 (2003), s. 257-264.

⁴⁹ KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, dz. cyt., n. 17; por. KPK, kan. 1184 § 1.

5. Sytuacja prawna osoby, która wystąpiła z Kościoła katolickiego

Formalne wystąpienie z Kościoła dokonane zgodnie z obowiązującymi normami pociąga za sobą określone skutki prawne. Na pierwszym miejscu jest to zerwanie więzi wspólnoty z Kościołem. Powoduje to zaciągnięcie kary *latae sententiae*, które prawodawca ustanowił w KPK za dokonanie takiego czynu. Konkretną sytuacją przewidzianą w normach prawnych jest zawarcie przez odstępcę małżeństwa, które będzie nieważne, jeśli nie zostanie zachowana forma kanoniczna.

5.1. Zerwanie więzi wspólnoty

Przynależność do Ciała Chrystusa, którym jest Kościół, ze względu na charakter sakramentalny chrztu, jest trwałą więzią ontologiczną i nie zostaje umniejszona z powodu jakiegokolwiek aktu odstąpienia⁵⁰. Zerwane zostają natomiast te więzi wspólnoty – wiary, sakramentów, władzy pasterskiej – które pozwalają wiernym otrzymać życie łaski w Kościele. W ten sposób formalny akt wystąpienia staje się prawdziwym oddzieleniem od konstytutywnych elementów życia Kościoła⁵¹. Poprzez formalne wystąpienie odstępcy zrywa swoją więź z Kościołem.

5.2. Kary

Odstępca od wiary podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa⁵². Jak już wcześniej zostało wspomniane, skutkami kanonicznymi tej kary są: niemożność sprawowania i przyjmowania sakramentów oraz sprawowania sakramentaliów; zakaz udziału ministerialnego w obrzędach kultu; zakaz wykonywania funkcji w Kościele (m. in.: funkcji chrzestnego, świadka bierzmowania, świadka zawarcia małżeństwa, przynależności do publicznych stowarzyszeń, ruchów i organizacji kościelnych i katolickich, itp.); pozbawienie pogrzebu kościelnego⁵³. Ordynariusz miejsca może zadeklarować zaciągniętą karę ekskomuniki, z zachowaniem odpowiednich przepisów prawa⁵⁴.

⁵⁰ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 7.

⁵¹ Por. tamże, n. 2.

⁵² Por. KPK, kan. 1364 § 1.

⁵³ Por. KEP, *Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*, n. 9; por. KPK, kan. 316 § 1; 874 § 1, 4; 893 § 1; 915; 1184 § 1, 1; 1331; por. J. Syryjczyk, *Kara ekskomuniki a pełna wspólnota kościelna według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, dz. cyt., s. 173-196.

⁵⁴ Por. KEP, *Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*, n. 13; por. KPK, kan. 1331, 1342, 1364, 1717-1728; por. J. Bernal, *Komentarz do kan. 1331 KPK*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. IV/1, Pamplona 2002, s. 355-360; por. V. de Paolis, *Komentarz do kan. 1342 KPK*, tamże, s. 399-402; Á. Marzoa, *Komentarz do kan. 1364 KPK*, dz. cyt., s. 468-478.

W niebezpieczeństwie śmierci grożącym odstępcy zakaz przyjmowania sakramentów ulega zawieszeniu, jeśli ten dobrowolnie o nie poprosi i okaże postawę nawrócenia. W takiej sytuacji, podlegający karze ekskomuniki może otrzymać sakramentalne rozgrzeszenie, przyjąć namaszczenie chorych i przystąpić do Komunii św.⁵⁵ Gdy minie niebezpieczeństwo śmierci odstępcy powinien pojednać się z Kościołem według procedury zamieszczony w punkcie osiemnastym dokumentu KEP „Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła” oraz „Obrzędu chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych”⁵⁶.

5.3. Obowiązek zachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa

Od momentu ogłoszenia papieskiego dokumentu „*Omnium in mentem*” odstępca jest zobowiązany do zachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa. W przypadku, gdy zgłasza on w kancelarii parafialnej zamiar zawarcia małżeństwa, sprawę należy przedłożyć w kurii diecezjalnej⁵⁷.

W przypadku, gdyby odstępca, w czasie w którym znajdował się poza wspólnotą Kościoła, zawarł małżeństwo w jakiegokolwiek formie, sprawę należy również przedłożyć w kurii diecezjalnej celem ustalenia jego stanu kanonicznego⁵⁸.

6. Pojednanie z Kościołem

Pomimo aktu odstępstwa, niezniszczalny charakter, jaki wyciska sakrament chrztu św. pozostaje niezatarty⁵⁹. Odstępca, który chce powrócić do wspólnoty Kościoła, powinien zgłosić się do parafii swojego miejsca zamieszkania. Po odbyciu stosownego przygotowania, może być ponownie przyjęty do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim. Sprawę należy wówczas przedstawić w kurii diecezjalnej. Ordynariusz może uwolnić z ciężącej na odstępcy karze ekskomuniki, z zachowaniem przepisu kan. 1357 KPK. Po uwolnieniu z kary kościelnej należy, za zgodą kurii diecezjalnej, dokonać stosownej adnotacji w księgach metrykalnych. Powracający do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim powinien złożyć wyznanie wiary według zatwierdzonego obrzędu („*Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*” – dodatek)⁶⁰.

⁵⁵ Por. KPK, kan. 1352 § 1.

⁵⁶ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 20.

⁵⁷ Dotyczy to zarówno sytuacji, gdy odstępca chce zawrzeć małżeństwo z osobą należącą do Kościoła katolickiego (por. KPK, kan. 1070 § 1, n. 4, n. 5), jak również z osobą, która do Kościoła katolickiego nie należy.

⁵⁸ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 19.

⁵⁹ Por. KPK, kan. 849.

⁶⁰ Por. KEP, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, n. 18.

Zakończenie

Przyjmując sakrament chrztu św. człowiek zostaje niezniszczalnym charakterem wszczepiony we wspólnotę Kościoła⁶¹ i wezwany do trwania w niej⁶². Konieczna jest więc wewnętrzna wola chrześcijanina i konkretne działanie, aby podtrzymywać więzi wspólnoty – wiary, sakramentów, władzy pasterskiej – które pozwalają otrzymywać życie łaski w Kościele⁶³. Chrześcijan może jednak odrzucić to zaproszenie do trwania we wspólnocie. Kościół boleje z powodu każdego grzechu, szczególnie z powodu odejścia ochrzczonych ze wspólnoty⁶⁴. Obowiązujące normy prawne określają konkretne postępowanie, którego skutkiem jest formalne odstąpienie od Kościoła katolickiego.

Konferencja Episkopatu Polski, w oparciu o Kodeks Prawa Kanonicznego oraz dokument Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, określiła zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła. Dzięki nim zostało dokładnie sprecyzowane, jakie warunki musi spełniać akt woli odstępcy oraz jaka procedura musi być zachowana, aby formalne wystąpienie z Kościoła miało skutki prawne.

Cenne w opublikowanych normach KEP jest zajęcie jednoznacznego stanowiska w odniesieniu do wystąpienia z Kościoła katolickiego dokonanego przed urzędnikiem stanu cywilnego. W ten sposób nie ma już wątpliwości, jak ustosunkować się do dokumentów przesyłanych z Niemiec do kurii diecezjalnych, które informują o wystąpieniu z Kościoła dokonanego w urzędzie cywilnym.

Pozostaje wyrazić nadzieję, że obowiązujące zasady o formalnym wystąpieniu z Kościoła katolickiego nie przyczynią się do zwiększenia ilości osób odstępujących od wspólnoty eklezjalnej, a staną się bardziej zaproszeniem do modlitwy „za tych braci i siostry, którzy jak ewangeliczne zagubione owce oddalili się od wspólnoty Kościoła, by powrócili na drogę jedności wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego”⁶⁵.

⁶¹ Por. KKK, n. 1213; por. KPK, kan. 96, kan. 849.

⁶² Por. KPK, kan. 209 § 1.

⁶³ Por. Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Litterae circulares*, n. 2.

⁶⁴ Por. KEP, *Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*, n. 3.

⁶⁵ Tamże, n. 22. W diecezji płockiej od opublikowania zasad KEP, tj. od 27.09.2008 r. do 01.03.1011 r., trzy osoby formalnym aktem wystąpiły z Kościoła katolickiego. Zob.teczka „Apostazja”, Archiwum Kurii Diecezjalnej Płockiej.

Resumen

Conferencia Episcopal Polaca ha publicado, el día 27 de septiembre de 2008, la instrucción que regula el procedimiento del abandono formal de la Iglesia católica. El objeto de esta publicación consiste en la presentación de dichas normas. El motivo de la publicación de las normas de la Conferencia Episcopal Polaca fue el documento del Pontificio Consejo para los Textos Legislativos „Actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica”. De esta manera los obispos han establecido el mismo modo de proceder en todos los casos del abandono formal de la Iglesia. El documento de la conferencia episcopal contiene veintidós números, que a parte del dicho procedimiento se refieren también a las penas que incurre el apostata y a su posible reconciliación con la Iglesia.